

INLEDNING

Där Jesus kom gående fick han se en man som hade varit blind från födelsen. Lärjungar frågade honom: ”Rabbi, vem har syndat, han själv eller hans föräldrar, eftersom han föddes blind?” Jesus svarade: ”Varken han eller hans föräldrar har syndat, men Guds gärningar skulle uppenbaras på honom.”¹

Den som säger sig tvivla på det onda – dess existens, dess påtaglighet och dess effekter – kan inte räkna med att bedömas på samma sätt som den som säger sig tvivla på Guds existens. Den senare betraktas av många som intellektuellt vaken, ärlig och djärvt skeptisk, medan den förre riskerar att bli kallad sofist och verklighetsförnekare.

Det finns något nästan oanständigt i att ifrågasätta vad för andra människor, om inte för en själv, tar sig uttryck i lidande, oreparerliga förluster och fysisk och mental smärta som ibland leder till döden. Det finns ont i världen – vad det nu är. Allt är definitivt inte som det skall vara – ingen kan förneka det.

Det onda som finns är för alla människor ett praktiskt, ständigt närvarande problem som kan ta formen av allt från en elak liten lögn till totalförstörelse av ett eller flera liv.

Men detta behöver inte nödvändigtvis betyda att det onda för alla utgör ett intellektuellt eller metafysiskt problem. ”För en klarsynt ateist är det onda bara en aspekt av meningslösheten, och för en mindre klarsynt är det ett tillfälligt resultat av den ännu bristfälliga organisationen av samhället och världen.”²

För dem som anser att världen är en illusion – buddister, hinduer och i någon mån också sufier – är det onda vi upplever inte en verklighet annat än på det praktiska, timliga planet. Egentligen finns det inte. Det onda är som mörkret – avsaknad av ljus och kunskap, brist på verkligt vara.

Det som vi i västerlandet upplever som det ondas problem, med större skärpa än någonsin efter världskrigens och totalitarismens fasor, är strängt taget en kristen problemställning, som har gått i arv till hela den sekulariserade

---

¹ Joh 9:1-3

² Lossky

västerländska kulturen. Problemet ”uppstår ju inte förrän man medger att det bakom världens olika verklighetsformer finns en förhärskande verklighet som på en gång är absolut god, eller snarare kärleksfull, och oändligt mäktig. ... Detta är emellertid en föreställning som aldrig har lyckats slå bestående rot i människan sinne utanför kristendomen.”³

Paradoxen med en allsmäktig, god Gud och det ondas existens kallas teodicé (alltså hur man rättfärdigar omständigheterna, från det grekiska ”dike” som betyder rättvisa). Denna fråga har sysselsatt europeiska tänkare i många århundraden. Den store kyrkofadern Augustinus’ namn dyker ständigt upp i dessa sammanhang; hans bidrag till tankeprocessen har varit enormt, men också tvetydigt. Den dubbla predestinationens gift, som han var den förste att blanda, verkar fortfarande i den västerländska samhällskroppen.

Augustinus fann aldrig någon tillfredsställande lösning på teodicéproblemet. Man kan säga till hans försvar att irrlärorna han hade att bekämpa inte gjorde det lätt för honom – å ena sidan måste han betona det ondas icke-vara mot manikéerna, som tillskrev det fysisk existens, och å andra sidan måste han understryka människans maktlöshet inför det i dispyten med Pelagius, som hävdade att allt var en fråga om god uppfostran, sund miljö och personligt ansvar.

Det är svårt att tala om något som inte ”är”, men finns ändå – som en sjukdom, en brist eller helt enkelt en böjelse åt intigheten – och priset för segern över manikéismen var just den konceptualisering av ”det onda” som med tiden kom att utöva ett negativt inflytande över det kristna tänkandet om syndens och onskans mysterium.

Men var det som föregick denna abstrakta konceptualisering bättre? Vårt moderna sinne reagerar genast när vi möter den klassiska kristna läran om synden och det ondas ursprung. Det handlar mycket om djävlar och änglar, om stora kosmiska planer, strider i himlen och en översinnlig logik som ibland ger intrycket av att vara bara alltför perfekt. Det hela bär en omisskännlig doft av myt; var det inte sådana här berättelser som de gamla babylonierna också ägnade sig åt?

Vår instinkt tar inte heller fel: det rör sig mycket riktigt om en mytisk framställning av verkligheten. Att formen skulle diskvalificera budskapet är emellertid inte någon given slutsats. Det finns mycket i människans tillvaro

---

³ Bouyer

som inte kan komma till uttryck i allt sitt djup på annat vis än i en mytisk eller dramatisk framställning.

För att ta ett exempel från en något annorlunda nivå: skulle man kunna sammanfatta en pjäs av Ibsen, Strindberg, Shakespeare eller Brecht i ett enda enkelt och klart formulerat budskap? Utan pjäsens längd och komplexitet kan den mångfacetterade bild som ord allena inte förmår uttrycka omöjliga träda fram, och tystnaderna får inte tillfälle att bära fram det osägbara.

Det är inte verklighet, men i sin icke-verklighet ger pjösen en klarare bild än vad direkta ord kan ge av något väsentligt och rakt igenom verkligt i vår tillvaro; en ”objektiv” beskrivning skulle helt enkelt inte fånga det vad det rör sig om.

Vi bör därför inte låta oss hindras av de traditionella och ibland fantasifulla föreställningar människor har gjort sig av den osynliga tillvaron, till exempel det medeltida bildspråk som fortfarande finns att beskåda i våra kyrkor. Det finns andliga krafter i universum, och den mytologiska terminologi som på många egendomliga vägar har nått oss genom traditionen har genom århundradena slipats och anpassats av oräkneliga människors tankar, insikter och upplevelser.

Ytan kan förefalla bekant från Gilgamesh till Tolkien, men detta kunde också, om man vänder på argumenten, vara gott skäl till att tro att vi här verkligen har att göra med något som motsvarar en allmänmänsklig erfarenhet och insikt.

”Det enda sättet att tänka rätt är att acceptera att vi behöver dessa myter och symboler, som ensamma är i stånd att ge ett adekvat uttryck för vår existentiella situation. Myten om Adam och Eva säger mer om vår existentiella situation än allt rationaliserande eller historiserande tänkande.”⁴

Den mytologiska begreppsarsenalen gör det möjligt att behandla de stora och svåra frågor som utgör det ondans problem. Med dess hjälp kan vi uppfatta utvecklingen av Guds plan, som förblir densamma genom alla svek, inklusive den första människans: att förena människan med sig i evighet. Det onda reduceras inte till en illusion, men udden av lidandet bryts genom att dess meningslöshet upphör: allt detta har en funktion och en mening i den väldiga kosmiska utveckling som långt övergår våra enskilda förnuft; allt detta tjänar till att uppenbara Guds verk.

---

⁴ Fourquet

Här nuddar vi vid en av vår tids blottade nerver. I högre grad än någonsin tidigare är vi idag medvetna om nyckfullheten och absurditeten i våld och lidande. Verkligheten speglar så lite av det vi läser i predikningar och andaktslitteratur. Regler sätts ur spel, oskyldiga attackeras; hur kan man tro på någon mening i vad som sker när det bara är fråga om att råka vara på fel plats vid fel tillfälle, eller – som vid proletärdiktaturens höjdpunkt – uttala fel ord eller fel namn?

En människas hela storhet ligger i att hon kan vara beredd att lida mycket för det hon tror på, men ingenting förefaller mera avskyvärt än att dö för ingenting, lida utan att ens veta varför, och utan att på minsta vis ha valt det. Vad vi trängtar efter idag är inte så mycket en intellektuell förklaring av det stora hela som just efter att det meningslösa får en mening; och denna mening behöver inte vara briljant argumenterad, förutsatt att den är autentisk och levd.

Detta är en stor utmaning. Hur storartade än de teologiska eller mytologiska framställningarna och lösningarna av det ondas problem kan vara, förblir alltid den hjärtskärande frågan ”varför?” och ”varför jag?” Det är en fråga som helt enkelt inte kan avfärdas. Job ställer den i Bibeln till Gud; Gud talar till honom men ger inget svar på frågan.

Tänkandet och handlandet, förklaringen och förebyggandet eller återställandet, båda absolut nödvändiga, räcker inte till för att stilla den. Det finns inte någon teodicé i världen som kan förstumma det skri som stiger ur hjärtat hos den som ser – eller upplever – den oskyldiges lidande.

Först här träder vi in i den kristna svaret på lidandets gåta och det ondas mysterium. Gud svarar ju inte på frågan ”varför?” med en förklaring, och han vidtar inte heller åtgärder för att frågan inte skall uppstå på nytt. Istället sällar han sig till dem som ställer den, dem som drabbas av den. Det svar som frågan får är gemenskap och övervinnande inifrån.

Den intellektuellt olösliga teodicéfrågan får sitt svar på en helt annan nivå, upplevandets och medlevandets nivå. Detta är också den konkreta garantin för den kristna mytens anknytning till verkligheten – ty medan Adam och Eva utan större tvekan kan försättas på det meningsfulla men icke-historiska mytologiska planet befinner sig Kristus i historien.

Korset och den tomma graven är historiska gåtor som gör det möjligt att tro på det som myten i sitt bild- och symbolspråk förmedlar. Mittpunkt, utgångspunkt och slutpunkt för den klassiska kristna läran om synden, fallet, Lucifer och så vidare är ju Kristi uppståndelse, utan vilken den snabbt skulle förtunnas till en fantasifull intellektuell tankeövning utan vidare konsekvenser. I uppståndelsen har inte bara svaret på lidandets gåta skänkts, utan också segern över det onda.

Den väsentliga skillnaden mellan detta förklarande – snarare än förklaring – av det ondas problem och många av historiens teodicéer och teorier är att det inte bortförklarar synden och lidandet den åsamkar, utan når bortom den, allt medan det bibehåller dess fruktansvärda verklighet.

Kristus lider verkligen på korset och ropar ut i övergivenhet och smärta; och det är i detta lidande kyrkan som kropp, och hela mänskligheten, deltar i detta nu. Guds lidande har blivit vårt för att vi skall kunna delta i Guds seger. Syndens dödliga gift måste värka ut. Lidandet är inte likgiltigt eller meningslöst; den uppståndne Kristus bär märkena av sitt lidande. Det är anammat och övervunnet, och tvivlaren kan där, liksom Thomas, finna skäl till att tro (Joh 20:27-29).

”Är inte den kristne väsentligen en människa som upplyst av den Helige Ande ser något helt annat i lidandet, döden och alla de former korset tar för oss än vad den naturliga människan ser – nämligen uppståndelsens härlighet?”⁵

Ingen kan uthärda evangeliet utan ett omvänt hjärta – redan Nya testamentet talar om lärjungar som frustrerat utbrister att det Jesus säger är outhärdligt och lämnar honom. Korset förvandlar vår verklighetsuppfattning på ett sätt som knappast går att föreställa sig och som snabbt drar på sig anklagelser om allt från verklighetsflykt till hjärntvätt.

Men om man vägrar att låta sig inspireras av – vi säger inte ta emot – det goda budskapet hårdnar det ondas problem och blir till en mur. För den som vågar följa leden längs denna mur hela vägen ut slutar allt i absurditet eller nihilism; andra nöjer sig med halvsvar och rökråd. Åter andra, och deras antal ökar idag, väljer bort frågan helt och hållet genom att anamma hedonismen eller någon lära om världens illusion och icke-vara.

För den kristne ligger dock ”de lågas” väg öppen. Långsamt börjar vittnesbörd om ofattbara förvandlingar samlas in från arkiven av 1900-talets

---

⁵ Deseille

stora ondskecentra, dödslägren och gulagarkipelagen. Breven från en rysk präst, fånge i Sibirien, väcker häpnad: medan hans kropp bröts ned och situationen bara blev värre blev hans blick allt ljusare och tonen i breven allt lugnare.

Han uttryckte tacksamhet över de tio minuter om dagen han kunde samla sig till bön på sängkanten och kom till slutsatsen att arbetet i skogen nog gjorde honom gott; han lovordade sina brutala fångvaktars goda sidor. Egentligen behövde han ingenting, skrev han till sin familj, allt var i sin ordning; men besökare kom tillbaka med bilden av en utsvulten, sjuk man som höll på att arbetas ihjäl.

Vilket var verkligheten – prästens egen upplevelse av ett lidande som alltmer fylldes av uppståndelsens ljus, eller den ”objektiva” bilden av en man som drevs i döden genom slavarbete och brutalitet?

I sista hand är det kristna livet – eller helt enkelt bara Livet – en vandring med Jesus genom världen, upp över Tabors berg och ned till Getsemane, genom korsets och gravens tystnad och smärta till påskmorgonens ljus. I detta ljus, och inte i ord, förklaras gåtan.

Johannes Sandgren

Aktuella artiklar:

Placide Deseille, *Det onda*

Vladimir Lossky, *Arvsynden*

Jean-Pierre Fourquet, *Arvsynden – symbol eller verklighet?*

Louis Bouyer, *Det ondas problem i den antika kristendomen*